

Åpningsforedrag på Landbruksveka,
mandag 13. juni 1983

LANDBRUKET I NORGE SETT FRA EN SAMFUNNMESSIG SYNSVINKEL

La meg først takke for anledningen til å få holde åpningsforedraget her i dag. Det er en stor glede for meg å få denne anledning til å hilse det norske landbruket og den norske bondestand.

I Norge er det en meget liten overdrivelse å si at vi er alle av bondeslekt. Derfor bidrar en landbruksutstilling også til å minne oss om våre røtter. Det vil nok vise seg i tilstrømningen av folk fra alle andre yrker - i tillegg til de næringsutøvere som denne mønstring først og fremst angår. Og her vil vi da alle få se bevis på den veldige vekst og utvikling som skapes av dem som forvalter denne del av nasjonalarven.

---0---

Jeg er bedt om å snakke om "landbruket i Norge sett fra en samfunnsmessig synsvinkel". Det er en lokkende, men ikke lett oppgave, på grunn av den mangfoldighet av momenter som her kan trekkes inn.

Landbrukets primære oppgave er jo bokstavelig talt av primær natur, - nemlig å sikre en tilfredsstillende produksjon og forsyning av mat. Men i tillegg til dette må landbrukspolitikken ivareta en rekke andre viktige hensyn. Den skal bl.a. fremme en effektiv og forsvarlig utnyttelse og forvaltning av samfunnets ressurser, sikre næringens utøvere et tilfredsstillende inntektsgrunnlag, og bidra i arbeidet for en sunnere samfunnsøkonomi.

Jeg vil også gjerne understreke landbrukspolitikken betydning for å opprettholde den spredte bosetting og stabiliteten i våre bygdemiljøer. Landbrukets fremtidsutsikter avgjør livskraften i et stort antall lokalsamfunn og opprettholdelsen av en mangfoldig nasjonal kultur. En videreføring av bondesamfunnets umistelige kulturverdier kan ikke skje uten grunnlag i en levende næringsaktivitet på landsbygda.

Men bondesamfunnet gir styrke til samfunnsstrukturen ikke bare i bygdene, men i det hele. Det er vel en generell erfaring at en betydelig selveiende bondestand er et viktig stabiliserende element i samfunnsstrukturen. Det gjelder ikke bare økonomisk, bosettingsmessig og sosialt, men også på tallrike andre måter. Og det er liten tvil om at folk flest ønsker et samfunn som er preget av adskillig stabilitet, som dog ikke må forveksles med stagnasjon. Dette er ikke noe argument for å prøve å hindre forandringer i jordbrukets omfang og rolle, noe som i alle fall ville være nytteløst. Men sosiologiske erfaringer understreker behovet for moderasjon i forandringene i jordbrukets samlede rolle i samfunnet.

Og så må man godta de forandringer i virkemidlene som er nødvendige for å bevare jordbrukets brede rolle i vårt samfunn.

Naturforholdene tilsier at det må koste noe å bevare en sterk landbruksnæring i vårt land. Og det er bred forståelse for at det er en felles interesse for alle grupper å opprettholde et sterkt jordbruk. Likevel ville det være strutsepolitikk å overse at det kunne oppstå skarpe interessekonflikter mellom landbruket og andre grupper, hvis man ikke hadde satset sterkt på modernisering og effektivisering, for å gjøre det mulig å ha en betydelig landbruksnæring med overkommelige kostnader.

Ingen, og slett ikke landbruksnæringen selv, ville være tjent med det dersom landbruket skulle bli gjenstand for opphetet strid mellom ulike grupper og næringer. Den brede forståelse som landbrukspolitikken bygger på, forutsetter derfor at landbrukspolitikken hele tiden vurderes med den jordnære nøkternhet og det "sunne bondevett" som tradisjonelt har preget - og vel alltid vil prege - næringens utøvere i folkets bevissthet.

---- 0 ----

Ett av de overordnede mål for politikken, er ønsket om å bygge et tryggere samfunn, hvor den enkelte er sikret arbeid og inntekt, og etter behov omsorg og støtte. Vi ønsker alle et samfunn hvor det er trygt å vokse opp, trygt å leve, trygt å bli syk og trygt å bli gammel. Denne tryggheten er i dag truet i nær sagt alle land, blant annet av den økonomiske krisen og arbeidsledigheten.

Det er nok fristende å se dette som grunner til å satse enda mer på sysselsetting i landbruket. Men saken har også andre sider, som trekker sterkere i retning av moderasjon i tiltakene.

I vårt land skyldes arbeidsløsheten først og fremst svak konkurranseevne, som følge av sterkere kostnadsstigning enn i utlandet gjennom en meget lang årrekke. Når norske bedrifter møter skjerpet utenlandsk konkurranse med svekkede reserver og svekket konkurranseevne, oppstår arbeidsløshet. Dette gjør det til en hovedoppgave å bremse pris- og kostnadsstigningen, for å bevare og helst styrke konkurranseevnen i de delene av arbeidslivet som må konkurrere med utlandet. Det er den eneste vei til tryggere sysselsetting for alle på lengre sikt. Og all erfaring viser at kamp mot inflasjonen krever begrensning i de offentlige utgifter og utlån, og måtehold med pris- og inntektsøkning også i de næringer som konkurrerer lite med utlandet.

Hvis man i stedet skulle øke statens og forbrukernes utgifter ytterligere, for å bygge de skjærmede næringene sterkere ut, ville man få mer inflasjon og mindre konkurranseevne. Dermed ville man miste langt flere arbeidsplasser i utsatte næringer. Disse økonomiske sammenhengene tvinger frem moderasjon også i landbrukspolitikken. De krever moderasjon både når det gjelder bevilgninger og når det gjelder produktpriser. Også her er vi i en situasjon hvor man må legge stadig større vekt på å utnytte de midler man har på en enda bedre måte. Dette har jeg

inntrykk av at det er bred politisk forståelse for, selvom det naturlig nok er en viss uenighet om enkelte praktiske konsekvenser av situasjonen.

----- o -----

Og tross problemene, viser jo landbrukets status og utvikling heldigvis mange tegn på økonomisk styrke og vekst. Virkeligheten står unektelig i en viss kontrast til den landbrukspolitiske debatt, som ofte kan gi inntrykk av en næring i krise. Noen slik oppfatning kan det ikke være grunnlag for.

Fra 1981 til 82 økte norsk jordbruks andel av norsk matvareforbruk sterkere enn i noe tidligere år. Mens store deler av norsk arbeids- og næringsliv har en skuffende svak produksjonsutvikling, kan vi glede oss over at produktivitetsveksten har holdt seg godt oppe i landbruksnæringen.

Investeringsaktiviteten i jordbruket er høyere enn i noen annen del av norsk fastlandsøkonomi. I 1982 ble det investert for mer enn 5 milliarder i jordbruket. Selv om investeringsomfanget reelt sett gikk tilbake med 6 prosent fra 1981, er jo dette en imponerende sum. Og 70-75 prosent av investeringene er egenfinansierte. Den norske bondes evne til egenfinansiering er altså også meget solid.

Næringens hovedproblem i dagens situasjon synes å være at vekstkraften er større enn det som det er plass til, innenfor de tradisjonelle jordbruksvaremarkedene og den produksjonsmålsetting som Stortinget har trukket opp. Samtidig er

6.

det spesielle problemer for bruk som nylig har foretatt store investeringer, eller hvor man er i ferd med å gjennomføre generasjonsskifte og de kapitalutlegg som ofte følger med det.

Vi må derfor erkjenne at styrings- og fordelingsproblemene i norsk jordbruk for tiden er meget vanskelige. De ulike målsettinger for landbrukspolitikken er i en viss innbyrdes strid med hverandre. Vi stilles overfor store krav når det gjelder evnen til faglig og politisk avveining.

Det finnes neppe noen næring som i større grad enn landbruket sikrer den spredte bosetting. Det er også en viktig faktor å ta hensyn til under utformingen av landbrukspolitikken. Men det er ikke sikkert at landbruket alltid vil være tjent med å bli betraktet som den mest hensiktsmessige og økonomiske næring å satse på i distrikts-politisk sammenheng, med den produksjonsøkning det kan bety på et begrenset marked. Disse spørsmålene blir som kjent nå vurdert i det såkalte Bygdeutvalget, som vil legge frem sin innstilling i løpet av året.

For at landbruket skal oppfylle de ønsker samfunnet stiller næringen, er det en forutsetning at yrkesutøverne sikres trygge økonomiske og sosiale kår. Det er meget verdifullt at det står et enstemmig Storting bak bondens inntektsmessige likestilling med industriarbeideren. Det har vært særlig tilfredsstillende å få være med når man nå kan slå fast at inntektsmålet er nådd, med visse forbehold når det gjelder enkelte omstridte skattespørsmål, som man vel vil kunne finne avklaring på. Næringen får

nå dekning for sine kapitalkostnader, også godtgjørelse for egenkapitalen. Dermed er viktige prinsippkrav av økonomisk art for jordbruket oppfylt.

En forutsetning for gjennomføring av inntektsmålet er imidlertid at produksjonen holdes innenfor produksjonsmålets rammer. For gjennomføringen av de landbrukspolitiske mål i 1980-årene vil det være av helt sentral betydning at man makter å gjennomføre de nødvendige produksjonstilpassende tiltak. En overproduksjon vil føre til svekket produktivitet og behov for mer midler til økede avsetningstiltak. En slik utvikling vil være samfunnsøkonomisk uakseptabel, ikke minst i de vanskelige økonomiske tider^{som}/vi nå må innstille oss på.

Mens landbruket har rettferdige krav til samfunnet for øvrig, stilles det også viktige krav til effektivitet i næringen. Effektivitetsmålet i landbrukspolitikken innebærer at det stilles de samme type krav om økt produktivitet til jordbruket som man stiller til andre næringer. Det er jo bare økt produktivitet som kan gi oss evne til å løse nye oppgaver og behov. Men det er ikke forutsatt at mulighetene for økt produktivitet skal utnyttes fullt ut og like sterkt over hele landet.

Jeg vil gjerne understreke at Regjeringen hele tiden har lagt, og fortsatt vil legge til grunn for sin politikk de mål og retningslinjer som tidligere har fått tilslutning i Stortinget. Endrede samfunnsforhold, landets økonomiske situasjon og behovet for en mer effektiv utnyttelse av knappe offentlige ressurser tilsier imidlertid at vi hele

tiden må vurdere virkemidlene i lys av de landbrukspolitiske mål.

----- o -----

Vi er alle kjent med det faktum at jordbruket mer enn noen annen privat næringsvirksomhet har sine økonomiske kår knyttet til politiske beslutninger.

I denne sammenheng er det naturlig å understreke den sentrale rolle landbrukets faglige organisasjoner spiller gjennom sin forhandlingsrett med staten, og de muligheter de økonomiske organisasjoner har innenfor rammen av jordbruksavtalen. Dette er et forhandlingssystem som det knapt finnes maken til i andre land.

Staten og organisasjonene har gjennom dette påtatt seg både forpliktelser og ansvar. Organisasjonene har bl.a. ansvar for å bygge sine krav på de landbrukspolitiske mål og retningslinjer som er trukket opp av Stortinget. Og de har ansvar for å gjennomføre den avklaring seg imellom som er nødvendig for at landbruket på sin side kan opptre som én part i forhold til staten. I en slik samordningsprosess er det nødvendig å inngå kompromisser og ta upopulære standpunkter.

Jeg tror vi alle beklager at Regjeringen for annet år på rad måtte sende jordbruksoppgjøret til Stortinget for avgjørelse. Samtidig må jeg få tillate meg den politiske bemerkning at hvis Stortinget skulle gi en eller begge organisasjoner et bedre resultat enn de hadde ventet

gjennom forhandlinger, vil det kunne øke risikoen for at oppgjøret havner i Stortinget enda flere ganger. Jeg må også få hevde at Regjeringens forslag til oppgjør i år er i samsvar med likestillingsvedtaket i Stortinget. At organisasjonene hevder noe annet, og at det er litt delte meninger om dette mellom partiene, er vel heller ikke overraskende.

----- o -----

Jeg har nettopp pekt på at investeringsaktiviteten i jordbruket relativt sett er høyere enn i de fleste andre sektorer. Noe av forklaringen på dette finner vi vel i det gode konservative prinsipp at bonden gjerne vil at gården skal leveres videre til neste generasjon i en enda bedre stand enn det den var ved overtagelsen. Den forbedrede økonomien i næringen har ofte dannet grunnlag for økte investeringer fremfor økt levestandard.

Vi kan imidlertid ikke rolig se på at næringen overinvesterer seg inn i utrygghet, ved at økonomien ødelegges p.g.a. et overdimensjonert produksjonsapparat. I tiden fremover er det derfor viktig å kanalisere landbrukets vekstkraft mot produksjoner med tilfredsstillende samfunnsøkonomisk lønnsomhet og fremtidsmuligheter. Og det er mange tegn på at vitenskapen vil bringe store nyvinninger innenfor biologien. Som vår mest allsidige og dynamiske bruker av biologisk kunnskap i produksjonen er landbruket den mest nærliggende til å ta opp disse utfordringer.

----- o -----

Jeg ville gjøre skogbruket stor urett om jeg ikke også tok med noen ord om denne grenen av norsk landbruk. Skogbruket er, sett i samfunnsøkonomisk sammenheng, antagelig blant de mest lønnsomme deler av vårt næringsliv. Men næringen har unyttede produksjonsmuligheter. Skogbrukets fremtidsmuligheter, distriktshensyn og økologisk gunstige produksjonsform taler til fordel for større investeringer i næringen. I en situasjon med overproduksjon på så mange andre områder, fremstår skog og virkesproduksjon som et interessant for ny satsing.

De endringer som nylig er vedtatt i skogbeskatningen er en del av det brede program Regjeringen har satt igang for å styrke og aktivisere skognæringen. Det arbeides for tiden med en melding om skogpolitikken, og det kan bli spørsmål om tilpasninger i landbrukspolitikken for øvrig i forhold til skogbruket.

Endringene i skogbeskatningen innebærer skattemessige stimulanser for å øke avvirkningen og investeringene. I stortingsmeldingen vil man også drøfte tiltak med sikte på å få næringen til fungere bedre markedsmessig, samtidig som det vil bli lagt vekt på å drøfte skogbrukets rolle i distrikts- og sysselsettingspolitikken.

---- o ----

Når jeg i dag har denne anledning til å møte en næring hvor selveiiertradisjoner, uavhengighet og privat eiendomsrett utgjør historiske grunnpillarer, finner jeg det naturlig

også å si noen ord om Regjeringens arbeide på dette viktige område.

Spørsmålet om eiendomsrettens innhold er ikke bare et spørsmål om individets rettigheter, men også et spørsmål knyttet til forsvaret av vår demokratiske samfunnsform. Vi har ingen eksempler på at en demokratisk styreform har latt seg opprettholde uten reell privat eiendomsrett.

Hvis eiendomsrettens innhold reduseres til et hensiktsmessighetsspørsmål, åpner man for innskrenkninger som gjør den mindre trygg. Vi vet at en uomtvistet eiendomsrett har gitt bonden trygghet gjennom skiftende tider, med viktige positive virkninger langt utover de rent økonomiske. Og det er en blant flere viktige grunner til å sikre og videreutvikle den individuelle eiendomsretten i vårt land. Erfaringene viser at det^{er}usvekket behov for den uavhengighet, innsatsvilje og skapertrang som eiendomsretten ofte medvirker til.

Regjeringen har lagt vekt på at slike synspunkter skal slå sterkere gjennom i lovverket.

Ett blant flere utslag av dette var at vi gjerne ville gjennomgå konsesjonsloven. I Regjeringens forslag til endringer i den ble det bl.a. fremhevet at forholdene er endret siden **begynnelsen** av 70-tallet. Vi har fått en mer målrettet arealplanlegging, jordvernet er effektivisert og fraflyttingen er redusert. Landbruket er økonomisk sett bragt over på offensiven, og det kan hevdes at strukturrasjonalisering

ved offentlige inngrep ikke er et like naturlig virkemiddel i landbrukspolitikken nå som tidligere.

Sentralt i alle reguleringsaker av denne art står også spørsmålet om den samfunnsmessige nytteverdi av kontrolltiltakene står i rimelig forhold til det arbeide det offentlige har med slike saker, og de problemer som kan påføres private parter ved tidsspille og usikkerhet.

Både begrensning av byråkratiet og vern om enkeltmenneskers rettigheter var således motiver bak Regjeringens forslag til forandringer i Konesjonsloven.

Jeg kan ikke nå ta tid til å gjennomgå resultatene av Stortingets behandling av disse forslagene. La meg bare kort si som min mening at det ble gjort viktige forbedringer. Men etter mitt skjønn gir loven fremdeles myndighetene for vid adgang til skjønnsmessig inngrep i privates rettigheter. Og jeg vil hevde at den fremdeles pålegger både offentlige instanser og private mer papirarbeid enn det kan være reelt samfunnsmessig behov for.

For øvrig vil jeg minne om at Regjeringen har lagt frem for Stortinget forslag til ny lov om erstatning ved ekspropriasjon av fast eiendom. Etter forslaget skal eiendommens fremtidige utnyttelsesmuligheter kunne legges til grunn ved verdsettelsen, mens det etter gjeldende lov er eiendommens aktuelle bruk som skal danne utgangspunktet for verdifastsettelsen, selv om eiendommens verdi vitterlig er vesentlig høyere. Regjeringen mener at dens

forslag vil sikre den enkelte et forsvarlig vederlag for sin eiendomsrett, i samsvar med Grunnlovens krav om full erstatning. Hvis dette krav om full erstatning fører til færre tvangsavståelser, vil det være en prinsipiell fordel.

Jeg vil også gjerne minne om at Regjeringens forslag om å gjeninnføre overskjønn er vedtatt av Stortinget, og at de nye regler trådte ikraft fra nyttår. Også dette er et bidrag til å trygge eiendomsretten.

Regjeringen arbeider samtidig med flere andre spørsmål i forbindelse med eiendomsretten. Dette gjelder ny lov om avhendelse av fast eiendom, lovregulering av forkjøpsrett og lignende rettigheter i fast eiendom, utvidelse av tomtefesteloven, nye regler for erstatning ved visse naturverninngrep og ny tinglysningslov. Dette inngår som ledd i Regjeringens arbeide for å styrke og videreutvikle den private eiendomsrett.

----- o -----

Til slutt vil jeg gjerne få berømme Landbruksveka som arrangement, og berømme den innsats som gjøres her for å vise landbrukets mangfoldige sider. Jeg regner med at Landbruksveka ikke bare skal være direkte matnyttig, men også en avkobling fra det daglige strev for besøkende fra både landbruket og andre yrker. Men arrangementet vil utvilsomt i høy grad gi faglig og praktisk inspirasjon for arbeidet på den enkelte gård. La oss håpe at

Landbruksveka også denne gang blir et bidrag til utviklingen av et effektivt og stabilt landbruk, - og at man også i år kan bidra til forståelsen for den viktige plass landbruket har i det norske samfunn.

Det er med stor glede jeg benytter denne anledning til å ønske tillykke med Landbruksveka 1983 og alle de interessante arrangementer i den forbindelse.